

Тема: Складні випадки синтаксичного узгодження

Мета: формування компетентностей: предметні: поглиблене знання учнів про синтаксис; розуміння поняття синтаксична норма; знання фразеологічних одиниць; уміння визначати синтаксичні помилки та виправляти їх; уміння використовувати різні мовні засоби для ефективного мовлення, навички грамотного письма.

Тип уроку: урок поглиблення і систематизації вивченого

Хід уроку

I. Організація учнів на навчальну діяльність

II. Мотивація навчальної діяльності (повідомлення теми і завдань уроку)

III. Виклад нового матеріалу.

Синтаксичні норми часто пов'язані зі способом підрядного зв'язку слів у словосполученні - керуванням. Керування - синтаксичний зв'язок слів, при якому залежне слово має той відмінок, якого вимагає головне слово. Моделі поєднання слів таким підрядним зв'язком відображають специфіку мови, закономірності сполучуваності слів.

Керування може бути пряме (безприйменникове) - *одержати рекламачії, обирати депутата і опосередковане (прийменникове),* тобто залежне слово присьднується до головного за допомогою прийменника - одержати від заводу, чекати на подругу. Воно також буває сильне і слабе. При сильному керуванні - наявність залежного слова зумовлюється семантикою керуючого слова (*читати книжку, виконати доручення, скаржитися на втому*), слабкому - виступає між словами, між якими зв'язок, хоч і можливий, але зовсім не обов'язковий (*подарунок від брата, подарунок для брата*)⁵.

Типові порушення в побудові словосполучень, пов'язаних зв'язком керування, є результатом низького мовно-культурного рівня, недостатнього знання української мови. Перевірте, наприклад, чи правильні відмінки вживаєте: *завідувач кафебри, командувач армії, згідно з наказом, відповідно до розкладу, усупереч прохання, ужити заходів*. Складними випадками керування, що можуть призвести до помилок, є:

1) близькозначні слова-синоніми можуть вимагати різних відмінків: оволодіти (чим ?) англійською мовою - опанувати (що?) *англійську мову*

навчатися (чого?) мови - *вчити* (що?) *мову властивий* (кому?) - *характерний* (для кого?) *багата* (на що?) - *славиться* (чим?) *сповнений* (чого?) - *наповнений* (чим?) *дорівнювати* (чому?) - *рівнятися* (на що?) *торкатися* (чого?) - *доторкатися* (до чого?) *знущатися* (з кого?) - *збиткуватися* (над ким?) та ін.;

2) слова-пароніми мають не тільки різне значення, а й різне керування (чи можливості керування):

оснований (на чому?) на правилах - *заснований* (ким?) *науковцем повстати* (на що? проти чого?) *на боротьбу* - *постати* (перед чим?) *перед очима*;

стилізований (під що?) під старовину - стилістичний аспект *форсувати* (що?) *справу* - *форсити* (чим?) *модним взуттям переможений* (у чому?) у змаганні - переможний наступ підсумовувати (що?) *витрати* - *сумувати* (за чим?) *за літами* та ін.;

3) нерозрізнення керування в українській і російській мовах: однакове за значенням дієслово у різних мовах може вимагати від додатків неоднакових відмінкових форм: дякувати (кому?) учителеві - *благодарить* (кого?) *учителя* *завдавати* (чого?) *шкоди* - *причинять* (что?) *вред* *постачати* (що?) *зброю* - *снабжать* (чем?) *оружием* *потребувати* (чого?) *ліків* - *нуждаются* (в чем?) *в лекарствах* *наслідувати* (кого?) *актора* - *подразжат* (кому?) *актеру* *вибачте* (кому?) *мені* - *извините* (кого?) *меня* *повідомити* (кого?) *його* - *сообщить* (кому?) *ему* *навчити* (чого?) *грамоти* - *научить* (чему?) *грамоте* *набути* (чого?) *досвіду* - *приобрести* (что?) *опыт* *не минути* (чого?) *кари* - *не уйти* (от чего?) *от наказания* *не перебирати* (чого?) *висловів* - *не стесняться* (в чем?) *в выражениях*

припадати (до чого?) до душі - *приходиться* (по чем?) *по душе* *радіти* (за кого? з чого?) - *радоваться* (кому? чому?) та ін.;

4) неправильне використання прийменників. Вони можуть бути зайві, напр.:

декларуючи про передачу землі - треба *декларуючи передачу землі* *майте про це на увазі* - треба *майте це на увазі* *вага досягає до 60 кг* - треба *вага досягає 60 кг* *немає сумнівів про те, що...* - треба *немає сумнівів, що...* *не поступаються за рівнем* - треба *не поступаються рівнем* *повниться від щастя* - треба *повниться щастям* та ін., або, навпаки, правильними будуть конструкції з прийменниками, напр.:

скупий словами - треба *скупий на слова* *хворий грипом* - треба *хворий на грип*

уболівання нашою долею - треба *уболівання за нашу долю* та ін.;

• 5) помилки у прийменниковому керуванні дуже часто стосуються вживання прийменника *по* і пов'язані з впливом російських конструкцій, у яких є цей прийменник. Варто запам'ятати основні відношення, які виражає прийменник *по* в українській мові. Він може означати зокрема мету дії (*піти по гриби, по воду, по хліб, по молоко, по лікаря*), місце і напрямок дії (по всій долині, рух по поверхні, покотитися по підлозі), вказувати на сферу діяльності (*колеги по роботі, подруги по навчанню*), на кількісні відношення (*по 10 осіб у групі, по 8 годин на добу*). У багатьох випадках використання прийменника *по* неправильне, замість нього потрібно вживати інші прийменники або взагалі безприйменникову конструкцію. Наведімо приклади типового перекладу російських прийменникових структур:

- а) прийменником з;

лекции по математике - лекції з математики

конференция по экономической статистике - лекції з економічної статистики

по вине подчиненного - з вини підлеглого

проректор по научной работе - проректор з наукової роботи

исследования по проблеме безработицы - дослідження з проблеми безробіття

по многим причинам - з багатьох причин

по инициативе предприятия - з ініціативи підприємства

по всякому поводу - з усякого приводу

по необходимости - з (доконечної) потреби

по техническим причинам - з технічних причин

б) приименником за:

по итогам квартала-за підсумками кварталу

по указанию декана - за вказівкою декана

по приказу ректора - за наказом ректора

по специальности - за фахом

по собственному желанию - за власним бажанням

работать по совместительству - працювати за сумісництвом

по факту - за фактом

жить по адресу - мешкати за адресою

прибыл по назначению - прибув за призначенням

по примеру - за прикладом

по натуре - за вдачею

по привычке - за звичкою

на нашим подсчетам - за нашими підрахунками по результатам - за результатами
по всем правилам - за всіма правилами

в) приименником на:

называть по имени - називати на ім'я

по просьбе коллеги - на прохання колеги

по требованию коллектива - на вимогу колективу

по заказу телезрителей - на замовлення телеглядачів

по приглашению - на запрошення садиться по местам - сідати на місця проживать
по улице - мешкати на вулиці рассуждения по теме - міркування на тему расходы по
бюджету - видатки на бюджет

г) прийменником^:

по делам службы - у службових справах по направленію к городу-у напрямку міста
встречаться по выходным - зустрічатися у вихідні
осталось по наследству - залишилось у спадок
комиссия по делам молодежи - комісія у справах молоді

д) прийменником через: *по болезни* - через хворобу

по уважительной причине - через поважну причину

по невнимательности - через неувважність

списать по негодности - списати через непридатність

е) прийменником для:

комитет по борьбе с коррупцией - комітет для боротьби з корупцією

комиссия по изучению условий труда - комісія для вивчення умов праці
задачи по проведению профилактики - завдання для проведення профілактики

план по созданию - план для створення

отпуск по уходу за ребёнком - відпустка для догляду за дитиною

є) прийменником щодо:

по отношению к делу - щодо справи

рекомендации по улучшению - рекомендації щодо поліпшення
меры по усилению борьбы - заходи щодо посилення боротьби

ж) прийменником після:

по окончании института - після закінчення інституту
по прибытии поезда - після прибуття поїзда
по истечении срока - після закінчення терміну
по возвращении - після повернення

з) без прийменника:

поговорить по душам - поговорити відверто

по почте - поштою

по телефону - телефоном

по вторникам - щовівторка
схема по обслуживанию - схема обслуговування
план по продаже - план продажу та ін.;

б) часто вживається за російським зразком прийменник при. В українській мові він має відповідники з прийменниками:

за: при жизни ученого - *за життя ученого, при этих условиях* - *за цих умов*;

під час: при встрече - *під час зустрічі, при чтении* - *під час читання*;

з /зі: при мне - *зі мною*;

у: при мне билет - *у мене квиток, при всех* - *у присутності всіх*. Часові відношення можна виражати іншими синтаксичними конструкціями, напр.:

при обработке данных - коли опрацьовують відомості

при этих словах - *сказавши це*

при подписке газеты - передплачуючи газету;

7) причиною порушення синтаксичних норм може бути ситуація, коли біля дієслів, які вимагають неоднакових відмінків, уживається спільний додаток, напр.: *Я люблю (що?) і захоплююся (чим?) футболом; Ми маємо прагнути до вдосконалення (чого?) і повного опанування (чим?) методами; Оцінці підлягають і якості людей, важливі для самого процесу організації і управління, які сприяють (чому?) чи ускладнюють (що?) здійснення процесу, впливають (на що?) і спрямовують (що?) його*. Про цей тип помилки було згадано тоді, коли йшлося про вимоги до побудови однорідних членів речення.

Дотримання синтаксичних норм керування сприяє чіткості формулювання, точності викладу, а отже, зрозумілості, дохідливості ділового чи наукового стилю.

Оцінювання навчальних досягнень учнів.

Домашнє завдання.

Параграф 13 підручника О. Глазової «Українська мова рівень стандарту 11 клас». Виконати вправи 98 (усно), 99(письмово), ст. 58-62.